

Joanna Nowakowska-Małusecka
dr hab., prof. UŚ
Uniwersytet Śląski w Katowicach
joanna.nowakowska-malusecka@us.edu.pl
ORCID: 0000-0003-2671-8507

Inkluzja społeczna kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami a konflikt zbrojny

Streszczenie

Z punktu widzenia prawa międzynarodowego ochrona osób szczególnie wrażliwych – kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami – w sytuacji konfliktu zbrojnego jest regulowana w niewielkim zakresie. Tylko niektóre z dokumentów międzynarodowego prawa humanitarnego oraz międzynarodowego prawa praw człowieka wskazują na szczególne potrzeby kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami w konflikcie zbrojnym lub w związku z nim. Celem niniejszego opracowania jest identyfikacja problemów związanych z inkluzją społeczną kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami w kontekście konfliktu zbrojnego oraz wskazanie na działania podejmowane w tym zakresie przede wszystkim przez organizacje międzynarodowe. Punktem wyjścia jest także wskazanie na pojęcie grup/osób wrażliwych, następnie analiza norm prawnych, problemów związanych ze skutkami konfliktów zbrojnych dla osób z niepełnosprawnościami, w tym głównie kobiet i dzieci, oraz przegląd niektórych działań inkluzyjnych. W przypadku tak sformułowanego tematu opracowania należy wskazać na trzy podstawowe problemy zarówno prawne, jak i praktyczne: sytuację kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami w konflikcie zbrojnym, niepełnosprawność fizyczną i mentalną jako skutek nie tylko przebiegu konfliktu, lecz także popełnionych wobec tych osób zbrodni, oraz niepełnosprawność jako wynik zarówno samego konfliktu, jak i sytuacji pokonfliktowej. W dalszej kolejności należy przyrzeć się niektórym działaniom na rzecz wskazanych grup, których celem jest m.in. inkluzja społeczna. Wskazuje się, że w pierwszej kolejności ważne jest opracowanie polityki uwzględniającej w praktyce zarówno kwestie niepełnosprawności,

jak i płci. Należy także wspierać personel pomocowy w identyfikowaniu umiejętności i zdolności w pracy z niepełnosprawnymi kobietami i dziećmi. Konieczne jest również prowadzenie działań wzmacniających relacje rówieśnicze. Z kolei ustalenie celów dotyczących włączenia do istniejących programów, w tym programów gospodarczych, ma przyczynić się do likwidacji barier i do dalszych działań inkluzyjnych. Realizacja wszelkich programów jest oczywiście utrudniona w czasie samego konfliktu zbrojnego, a po jego zakończeniu napotyka trudności finansowe i organizacyjne. Dlatego konieczna jest współpraca na szczeblu zarówno lokalnym, jak i globalnym, pomiędzy państwami i organizacjami międzynarodowymi.

Słowa kluczowe: inkluzyjna społeczność, edukacja włączająca, konflikty zbrojne, kobiety i dzieci z niepełnosprawnościami

Wprowadzenie

Problematyka inkluzyjnej społeczności kobiet i dzieci stanowi jedno z wyzwań współczesnego świata, przed którym stoją zarówno państwa, jak i cała społeczność międzynarodowa. Mowa jest bowiem o sytuacji osób szczególnie wrażliwych. W kontekście tematu niniejszego opracowania można wskazać, że wrażliwość spowodowana jest także niepełnosprawnością, co następczo wiele dodatkowych problemów. Gdy zaś rozpatruje się tytułowe zagadnienie właśnie w związku z konfliktem zbrojnym, to materia ta wydaje się nie tylko nader skomplikowana, lecz także delikatna. Z punktu widzenia prawa międzynarodowego ochrona osób szczególnie wrażliwych – kobiet i dzieci – z niepełnosprawnościami w sytuacji konfliktu zbrojnego jest regulowana w niewielkim zakresie. Tylko niektóre z dokumentów międzynarodowego prawa humanitarnego oraz międzynarodowego prawa praw człowieka wskazują na szczególne potrzeby kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami w konflikcie zbrojnym lub w związku z nim. Należy przede wszystkim zwrócić tu uwagę na postanowienia IV Konwencji genewskiej o ochronie osób cywilnych podczas wojny z 1949 roku¹ (IV KG), Konwencji o prawach dziecka w 1989 roku² (KPD) oraz Konwencji o prawach osób z niepełnosprawnościami z 2006 roku³ (KPN).

1 IV Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny z dnia 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1956 r., nr 38, poz. 175, załącznik).

2 Konwencja o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r., nr 120, poz. 526 oraz z 2000 r., nr 2, poz. 11).

3 Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. z 2012 r., poz. 1169).

Celem niniejszego opracowania jest identyfikacja problemów związanych z inkluzją społeczną kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami w kontekście konfliktu zbrojnego oraz wskazanie na działania podejmowane w tym zakresie przede wszystkim przez organizacje międzynarodowe. W związku z tym należy dokonać analizy norm prawa międzynarodowego oraz zwrócić uwagę na konkretne inicjatywy związane z rozwiązywaniem problemów, przed którymi stają osoby z grup chronionych oraz na jakie bariery napotykają. Przedstawienie pełnego i wyczerpującego obrazu tych działań nie jest oczywiście możliwe, dlatego też zwrócono uwagę na przykładowe inicjatywy.

Punktem wyjścia dla niniejszych rozważań jest także wskazanie na pojęcie grup/osób wrażliwych, które funkcjonuje w prawie i doktrynie prawa międzynarodowego. Jak się bowiem wskazuje, w ostatnim czasie pojęcie to wyłania się w toku działalności organów ochrony praw człowieka, w ich orzecznictwie, a także dokumentach przyjmowanych na forum różnych organizacji międzynarodowych. Choć terminy „wrażliwość” (*vulnerability*) czy „osoba wrażliwa” (*vulnerable person*) są obecnie często używane, to jednak ze względu na to, że funkcjonują stosunkowo od niedawna, nie ma na obecnym etapie ich uniwersalnego rozumienia⁴.

Problem i trudność dotyczące wrażliwości i jej definiowania polegają m.in. na tym, że jest to kategoria zarówno uniwersalna, jak i szczególna. Uniwersalna, ponieważ z uwagi na nasze ludzkie ucieleśnienie wszyscy jesteśmy wrażliwi i podatni na zranienie. Każdy z osobna jednak doświadcza tej wrażliwości w inny sposób, ponieważ zajmuje unikalne i różniące się od innych miejsce w społeczeństwie. I to właśnie czyni wrażliwość kategorią szczególną. Można więc powiedzieć, że wrażliwość może być uniwersalna i szczególna w tym samym momencie: każdy człowiek jest wrażliwy, jednak w określonych okolicznościach pewne osoby czy grupy są znacznie bardziej wrażliwe⁵. Jak pokazuje orzecznictwo organów ochrony praw człowieka, w konkretnej sprawie używa się określenia osoby/grupy „szczególnie wrażliwe”, nie zaś po prostu „wrażliwe”. To spostrzeżenie pozwala na połączenie uniwersalnego i szczególnego podejścia do wrażliwości z podejściem grupowym, które również jest obecne w dyskursie praw człowieka dotyczącym tej kategorii. To grupowe podejście do wrażliwości pozwala na wyróżnienie szczególnych grup, które są niejako naznaczone wrażliwością z uwagi na konkretne przyczyny, takie jak: ich słabość, podatność na krzywdę lub dyskryminację oraz – ugruntowane

4 M. Póltorak, I. Topa, *Introduction: Some remarks on vulnerability in international human rights law*, w: M. Póltorak, I. Topa (red.), *Women, Children and (Other) Vulnerable Groups. Standards of Protection and Challenges for International Law*, Berlin 2021, s. 9.

5 M. Albertson Fineman, *The Vulnerable Subject: Anchoring Equality in the Human Condition*, „Yale Journal of Law and Feminism” 2008, vol. 20/1, s. 9 za M. Póltorak, I. Topa, op. cit., s. 10.

strukturalnie i historycznie – systematyczne naruszanie ich praw. Stąd też grupy te wymagają szczególnej ochrony. Ich podatność na zagrożenia, ich wrażliwość jest wynikiem szerokich uwarunkowań społecznych, politycznych i instytucjonalnych. W tym znaczeniu odnosi się ona do mniejszości narodowych i religijnych, rdzennych mieszkańców, osób z niepełnosprawnościami, osób starszych, osób zarażonych wirusem HIV czy chorych na AIDS, członków grupy LGBT+, ale także kobiet. W zależności od źródeł wrażliwości i konkretnej sytuacji, która stawia określone grupy w położeniu narażającym je na złe traktowanie czy niebezpieczeństwo, można zaliczyć do nich także osoby poszukujące międzynarodowej ochrony, uchodźców, osoby wewnątrznie przesiedlone, gdyż znalazły się w trudnej sytuacji, jaką jest migracja. Ponadto wchodzi często w grę dodatkowe czynniki, takie jak sytuacja zdrowotna, warunki higieniczno-sanitarne, wiek, niepełnosprawność czy trauma. Warto także nadmienić, że w przypadku określonych grup dodatkowym czynnikiem jest także stan fizyczny i psychiczny, co odnosi się przede wszystkim do dzieci, których szczególna wrażliwość jest niekwestionowana. Dotyczy to także osób starszych czy z niepełnosprawnościami. Widać więc wyraźnie, że grupa może być uznana za wrażliwą z powodu różnych czynników, często ze sobą współistniejących. Należy jednak pamiętać, że nie każdy członek grupy będzie i powinien być jako taki uznany za osobę wrażliwą, dlatego też uważa się, że posługiwanie się kategorią grupy wrażliwej powinno być nader ostrożne z uwagi na ewentualność stygmatyzacji, wiktymizacji czy paternalistycznego podejścia. Nacisk należy położyć więc nie na samą grupę czy osoby, lecz na czynniki, które stawiają je w szczególnie wrażliwej, podatnej na zagrożenia sytuacji⁶.

Celem rozważań w niniejszym tekście nie jest wprawdzie analiza pojęć wrażliwości czy grupy wrażliwej, warto jednak podkreślić, że koncepcja *vulnerability* czy *vulnerable groups* nie pojawia się w prawie traktatowym uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka. Nie występuje ona ani w Paktach Praw Człowieka⁷ ani w Konwencji w sprawie eliminacji wszelkich form dyskryminacji rasowej⁸. W rzeczywistości jednak, jak się wskazuje, postanowienia całego Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych (MPPOiP), a zwłaszcza Konwencji w sprawie eliminacji wszelkich form dyskryminacji rasowej dotyczą gwarancji ochrony praw osób, które należą do grup szczególnie narażonych na różne formy

6 M. Półtorak, I. Topa, op. cit., s. 10–12.

7 Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z dnia 16 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 169, załącznik); Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 16 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 167, załącznik).

8 Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z dnia 21 grudnia 1965 r. (Dz.U. z 1969 r., nr 25, poz. 187).

dyskryminacji i złego traktowania, a należy też zaznaczyć, że bezpośrednio odniesienia do „wrażliwości” znajdują się w systemie oenzetowskim. Jako przykłady mogą posłużyć preambuły do Międzynarodowej konwencji o ochronie praw wszystkich pracowników migrujących oraz członków ich rodzin⁹ czy do Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne¹⁰ (PF1), gdzie zwraca się uwagę na szczególne potrzeby wskazanych grup ze względu na ich wyjątkową wrażliwość. W przypadku dzieci jest to zagrożenie rekrutacją i wykorzystywaniem w konfliktach zbrojnych będące pogwałceniem tego Protokołu fakultatywnego. Jeszcze większa uwaga na ten aspekt została zwrócona w Protokole fakultatywnym do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii¹¹ (PF2). Pewne odniesienia znajdują się także w Międzynarodowej konwencji w sprawie ochrony wszystkich osób przed wymuszonymi zaginięciami¹². Nadal są to tylko nieliczne przypadki odniesień w dokumentach uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka do „wrażliwości”, zwłaszcza że – jak wskazano wcześniej – zagadnienie to pojawiło się stosunkowo niedawno. Znacznie więcej na ten temat wypowiadają się traktatowe organy ochrony praw człowieka w swoich komentarzach czy rozpatrywanych sprawach¹³.

W związku z tak sformułowanym na wstępie zagadnieniem wyłaniają się trzy podstawowe problemy zarówno prawne, jak i praktyczne:

- po pierwsze, sytuacja osób szczególnie wrażliwych, tutaj kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami, w konflikcie zbrojnym,

9 Międzynarodowa konwencja o ochronie praw wszystkich pracowników migrujących oraz członków ich rodzin z dnia 18 grudnia 1990 r. (UNTS vol. 2220).

10 Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne z dnia 25 maja 2000 r. (Dz.U. z 2007 r., nr 91, poz. 608).

11 Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii z dnia 25 maja 2000 r. (Dz.U. z 2007 r., nr 76, poz. 494).

12 Międzynarodowa konwencja w sprawie ochrony wszystkich osób przed wymuszonymi zaginięciami z dnia 20 grudnia 2008 r. (UNTS vol. 2716).

13 Chodzi tu m.in. o Komitet Przeciwko Torturom, Komitet Praw Dziecka czy Komitet Praw Człowieka. A. Gliszczyńska-Grabias, G. Baranowska, *The concept of vulnerability in the United Nations human rights treaty bodies protection system*, w: M. Półtorak. I. Topa (red.), op. cit., s. 27–29. W swoich rozważaniach Autorki, opierając się na działalności organów traktatowych praw człowieka, dokonały przeglądu grup uznawanych za wrażliwe, wskazując nie tylko na ich cechy, lecz także na cechy indywidualne oraz okoliczności, w których się znajdują. Pojęcie wrażliwości nadal jest przedmiotem badań. Podejmowane są również próby, także Autorem tekstu, w celu zdefiniowania pojęcia wrażliwości w prawie międzynarodowym praw człowieka. Ibidem, s. 32–39.

- po drugie, niepełnosprawność fizyczna i mentalna jako skutek nie tylko przebiegu konfliktu, lecz także popełnionych wobec wskazanych osób zbrodni,
- po trzecie, niepełnosprawność jako wynik zarówno samego konfliktu, jak i sytuacji pokonfliktowej, często związanej z jego pozostałościami, takimi jak niewybuchy czy miny przeciwpiechotne.

W przypadku każdej z tych sytuacji widoczna i podkreślana jest niejednokrotnie bezradność wskazanych grup i osób do nich należących, łatwość, z jaką stają się ofiarami, a później są odrzucane. Skutki tych sytuacji, takie jak ostracyzm społeczny, choroby psychiczne, depresja czy trauma, której doświadczają przez całe życie, a także okaleczenia, są przez nie odczuwalne nawet przez wiele lat po zakończeniu konfliktu zbrojnego, co sprawia, że często żyją poza społeczeństwem. Dlatego tak ważne jest włączenie zarówno kobiet, jak i dzieci, zwłaszcza z niepełnosprawnościami, w życie społeczeństwa po zakończonym konflikcie. Niezbędne są działania władz lokalnych i organizacji międzynarodowych, w tym organizacji pozarządowych. W niniejszym opracowaniu podjęta zostanie próba pokazania niektórych z tych działań.

Sytuacja osób szczególnie wrażliwych w konfliktach zbrojnych

Nie do podważenia jest stwierdzenie, że głównymi ofiarami konfliktów zbrojnych są osoby cywilne, w tym głównie kobiety i dzieci. Ludność cywilna stanowi wspólnie około 90% wszystkich ofiar konfliktów zbrojnych. Ich zmieniający się charakter jest tego zarówno przyczyną, jak i skutkiem. Bez względu jednak na rodzaj konfliktu zbrojnego ochroną objęta jest każda osoba, która w ogóle nie bierze udziału w działaniach zbrojnych albo zaprzestała takiego udziału. Jak wiadomo, szczególny status osób cywilnych podczas konfliktu zbrojnego został określony zarówno w konwencjach genewskich, w tym przede wszystkim IV Konwencji genewskiej z 1949 roku, jak i w obu protokołach dodatkowych do tych konwencji w 1977 roku¹⁴. Z jednej strony wskazane regulacje przewidują ochronę ogólną osób cywilnych przed skutkami konfliktów zbrojnych, która polega na respektowaniu podstawowych zasad, takich jak humanitaryzm, rozróżnianie, niezadawanie zbędnych cierpień, co łączy się także z ograniczeniami dotyczącymi środków i metod walki możliwych do zastosowania przez strony w konflikcie. Z drugiej zaś strony ochrona ogólna dotyczy także sytuacji, w której osoby cywilne znajdują się we władzy jednej ze

¹⁴ I Protokół dodatkowy do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych z dnia 8 czerwca 1977 r.; II Protokół dodatkowy do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych z dnia 8 czerwca 1977 r. (Dz.U. z 1992 r., nr 41, poz. 175, załączniki).

stron konfliktu. W tym wypadku wskazane dokumenty, jak również prawo zwyczajowe, regulują ochronę specjalną przysługującą poszczególnym kategoriom osób cywilnych. Bez zbędnej w tym miejscu analizy międzynarodowego prawa humanitarnego w odniesieniu do ochrony ogólnej osób cywilnych warto zwrócić uwagę na wspomnianą ochronę szczególną (specjalną), która dotyczy kobiet i dzieci, dodatkowo dotkniętych niepełnosprawnością. W dużej mierze te same zasady ochrony ustanowione zostały dla wymienionych kategorii znajdujących się zarówno w sytuacji konfliktu międzynarodowego, jak i niemiędzynarodowego.

Ochrona specjalna kobiet, na podstawie IV Konwencji genewskiej i protokołów dodatkowych, to przede wszystkim poszanowanie honoru i godności kobiet, w tym zwłaszcza ochrona przed wszelkimi zamachami na obyczajność, jak zgwałcenia oraz zmuszanie do prostytucji (np. art. 27 IV KG). Na strony konfliktu nakłada się również obowiązek zapewnienia oddzielnych pomieszczeń, miejsc do spania i urządzeń sanitarnych dla kobiet zatrzymanych w związku z konfliktem zbrojnym. Ta szczególna ochrona dotyczy rzecz jasna wszystkich kobiet, z uwzględnieniem specyficznej sytuacji kobiet-matek, a więc w sposób wyjątkowy mają być też traktowane kobiety ciężarne, położnice i matki małych dzieci. Powinny one być chronione przed wszelkimi atakami, ale także należy zapewnić im żywność, odzież i środki wzmacniające przeznaczone dla kobiet w tak szczególnej sytuacji. Ponadto przy rozdziale pomocy humanitarnej, a zwłaszcza żywności i materiałów sanitarnych, kobietom w ciąży, położu i matkom karmiącym przysługuje pierwszeństwo (por. np. art. 14, 17, 23 IV KG oraz art. 75 –76 I PD i art. 4 ust.1 i 2 II PD). Ogólnie rzecz ujmując, kobiety powinny być traktowane z wszelkimi względami należnymi ich płci (por. np. art. 14 III KG¹⁵ i art. IV KG).

Odnośnie do sytuacji dziecka w konflikcie zbrojnym stosowne regulacje pochodzą nie tylko z międzynarodowego prawa humanitarnego (głównie IV Konwencja genewska i oba protokoły dodatkowe), lecz także z międzynarodowego prawa praw człowieka (Konwencja o prawach dziecka, Protokół fakultatywny do tej Konwencji dotyczący angażowania dzieci w konflikt zbrojny, a także Afrykańska Karta Praw i Dobrobytu Dziecka¹⁶). Rzecz jasna dzieci, jako osoby niebiorące udziału w działaniach zbrojnych, podlegają ochronie tak jak ludność cywilna (art. 27–34 IV KG i art. 75 I PD, art. 4 i art. 13 II PD). Dodatkowo, zgodnie z art. 77 I PD, dzieci objęte powinny być także specjalną ochroną:

15 III Konwencja genewska o traktowaniu jeńców wojennych z dnia 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1956 r., nr 38, poz. 175, załącznik).

16 Afrykańska Karta Praw i Dobrobytu Dziecka z dnia 1 lipca 1990 r., <https://au.int/en/treaties/african-charter-rights-and-welfare-child> (dostęp 15.03.2022).

Dzieci powinny korzystać ze szczególnego poszanowania i być chronione przed wszelkimi postaciami zamachu na obyczajność. Strony konfliktu udzielą im opieki i pomocy, których potrzebują z racji na ich wiek lub z jakiegokolwiek innego powodu.

Ta sama zasada została powtórzona w art. 4 II PD, a więc ma zastosowanie także do konfliktów międzynarodowych. Dzieciom, jako osobom należącym do grupy szczególnie wrażliwej, przysługuje m.in. pierwszeństwo przy rozdziale pomocy humanitarnej, w tym w szczególności żywności, środków sanitarnych i odzieży. Dzieciom osieroconym lub czasowo pozbawionym opieki na skutek rozdzielania z rodzinami należy tę opiekę zapewnić. Strona konfliktu zbrojnego zobowiązana jest do ułatwienia dzieciom ewakuowanym ze względów bezpieczeństwa, powrotu do kraju i rodziny, jak również łączenia rozproszonych rodzin. Na każdym etapie należy dzieciom zapewnić edukację, gdyż nauka stanowi dla nich namiastkę normalności i pozwala przynajmniej czasowo zapomnieć o ich trudnym położeniu¹⁷.

W międzynarodowym prawie humanitarnym nie ma wyraźnych postanowień dotyczących ochrony osób niepełnosprawnych, w tym także jako kategorii szczególnych kobiet i dzieci, jednakże I i II Konwencja Genewska z 1949 roku oraz oba protokoły dodatkowe z 1977 roku w swych postanowieniach odnoszą się do ochrony osób rannych i chorych w czasie konfliktu zbrojnego, co może mieć także zastosowanie do osób niepełnosprawnych. I na tym właściwie zbudowana jest ochrona osób z niepełnosprawnościami. Nie ma w międzynarodowym prawie humanitarnym norm *stricte* odnoszących się do tej grupy. Natomiast Konwencja dotycząca ochrony osób z niepełnosprawnościami z 2006 roku nie wskazuje na przyczyny niepełnosprawności i na związane z nimi obowiązki państw. Jest to instrument międzynarodowego prawa praw człowieka, który przynajmniej teoretycznie odnosi się do każdej sytuacji, stanowiąc w art. 1, że

celem [...] konwencji jest popieranie, ochrona i zapewnienie pełnego i równego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności przez wszystkie osoby niepełnosprawne oraz popieranie poszanowania ich przyrodzonej godności.

Warunki konfliktu zbrojnego są jednak szczególne. Niszczy on bowiem cały system wsparcia dla takich osób. Nie mogą, jak to często udaje się innym, szybko zmienić swojego miejsca zamieszkania i zwyczajnie uciec przed jego skutkami, co stawia je w położeniu znacznie trudniejszym od pozostałych osób dotkniętych działaniami wojennymi¹⁸. Rzeczywista więc sytuacja państwa tak w trakcie

17 Szczegółowo na ten temat zob. m.in. J. Nowakowska-Małusecka, *Sytuacja dziecka w konflikcie zbrojnym. Studium prawnomiędzynarodowe*, Bydgoszcz–Katowice 2012, s. 33–114.

18 M. Kun-Buczko, *People with Disabilities in Armed Conflict*, „Eastern European Journal of Transnational Relations” 2019, vol. 3, nr 2, s. 43–44.

konfliktu, jak i po jego zakończeniu niewątpliwie utrudnia realizację wskazanej Konwencji w pełnym jej wymiarze. Niemniej należy zwrócić uwagę na art. 11 Konwencji („Sytuacje zagrożenia i sytuacje wymagające pomocy humanitarnej”), który zwraca państwom uwagę na wyjątkowe okoliczności, w jakich prawa osób z niepełnosprawnościami są zagrożone:

Państwa Strony podejmą, zgodnie ze swoimi zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego, w tym międzynarodowego prawa humanitarnego oraz międzynarodowego prawa praw człowieka, wszelkie niezbędne środki w celu zapewnienia ochrony i bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych w sytuacjach zagrożenia, w tym w trakcie konfliktu zbrojnego, w sytuacjach wymagających pomocy humanitarnej i w przypadku klęsk żywiołowych.

Należy zresztą zauważyć, że nie tylko ta szczególna i wyjątkowa sytuacja stanowi przeszkodę w realizacji ochrony osób z niepełnosprawnościami i zapewnienia im pełnego korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności, wiele państw bowiem także w normalnej, pokojowej sytuacji nie jest w stanie w pełni wywiązywać się z międzynarodowych zobowiązań dotyczących tej ochrony, także wobec najsłabszych, czyli kobiet i dzieci. Ponadto treść art. 11 należy w rozważaniach uzupełnić o postanowienia art. 10 Konwencji, który odnosi się do prawa do życia wszystkich osób, a więc państwo ma obowiązek zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami „skutecznego korzystania z tego prawa, na zasadzie równości z innymi”. Każda akcja o charakterze humanitarnym powinna mieć więc na celu ochronę **każdego** życia. Nie bez znaczenia w tym kontekście są też postanowienia art. 17 Konwencji dotyczące ochrony integralności osobistej¹⁹.

Skutki konfliktu zbrojnego dla kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami

Podczas konfliktów zbrojnych osoby niepełnosprawne padają ofiarą błędnego koła przemocy, polaryzacji społecznej, pogorszenia jakości usług i pogłębiającego się ubóstwa. Należą one do najbardziej zmarginalizowanej i wykluczonej części populacji dotkniętej konfliktem zbrojnym. W czasie gdy cała infrastruktura państwa nie działa (wszystkie systemy i usługi), tacy ludzie są znacznie bardziej podatni na przemoc²⁰. Osoby z niepełnosprawnościami stanowią jedną z najbardziej wykluczonych grup w każdej społeczności będącej w sytuacji przesiedlenia czy dotkniętej konfliktem. Mają znacznie utrudniony dostęp także do pomocy humanitarnej,

19 Ibidem, s. 47. Autorka analizuje również akty *soft law* w tym aspekcie oraz rozważania doktryny na temat m.in. odrębnej regulacji traktatowej.

20 Ibidem, s. 44.

muszą radzić sobie z barierami często nie do pokonania. Kobiety i dziewczęta, ale także chłopcy i mężczyźni, szczególnie doświadczają dyskryminacji, wykorzystywania i przemocy, w tym przemocy na tle seksualnym. Dyskryminacja ta ma niejednokrotnie charakter podwójny, z jednej strony bowiem jej podłożem jest płeć, z drugiej zaś niepełnosprawność. Na taką sytuację narażone są m.in. dziewczęta, które z przyczyn związanych zarówno z płcią, jak i niepełnosprawnością, wykluczone są z wielu programów dotyczących pomocy, ich rozwoju, nauki i aktywności społecznej²¹.

Ustalenia, które zostały poczynione na potrzeby przywołanego wyżej raportu, dotyczące ryzyka i podatności na zagrożenia, na jakie narażone są kobiety i dziewczęta w czasie konfliktów i kryzysów, wskazują na kilka kwestii. Jest oczywistym, że wspomniana wcześniej podwójna dyskryminacja wynikająca z płci i niepełnosprawności zwiększa podatność na zagrożenia niepełnosprawnych kobiet i dziewcząt, a konflikty i kryzysy jeszcze bardziej ją potęgują. Z kolei załamanie struktur ekonomicznych, opieki zdrowotnej, wsparcia rodzin i społeczności, możliwości edukacyjnych, mieszkalnictwa, transportu i innej infrastruktury w wyniku konfliktu zwiększa bezbronność niepełnosprawnych kobiet i dziewcząt. Może im być trudniej uciec lub mogą zostać pozostawione same sobie, co sprawia, że są bardziej narażone na ataki. Dalej, utrata wszelkiego rodzaju sprzętu pomocniczego, opiekunów i sieci ochrony w wyniku wysiedlenia sprawia, że niepełnosprawne kobiety i dziewczęta stają się bardziej zależne od innych i narażone na ryzyko wykorzystania. Kobiety i dziewczęta z niepełnosprawnością w obozach dla uchodźców i społecznościach przyjmujących mogą doświadczać stygmatyzacji i dyskryminacji, barier w uczestnictwie, niebezpiecznych schronień i braku dostępu do usług. Są one narażone na zwiększony poziom przemocy seksualnej i przemocy ze względu na płeć w domu i poza nim, zwłaszcza te z niepełnosprawnością intelektualną i psychiczną. Wynika to z takich czynników, jak stygmatyzacja i dyskryminacja, postrzeganie ich jako „łatwych” celów, skrajne ubóstwo, wykluczenie społeczne i izolacja, utrata mechanizmów ochronnych i ograniczona mobilność. Kobiety i dziewczęta niepełnosprawne są także w dużym stopniu wyłączone z programów zapobiegania przemocy ze względu na płeć, w tym z różnorodnych inicjatyw na rzecz równouprawnienia kobiet, których celem jest przerwanie cyklu podatności na przemoc. Należy wskazać także, że kobiety i dziewczęta niepełnosprawne nie mają odpowiedniego dostępu do wody, schronienia, żywności i zdrowia – w tym higieny menstruacyjnej i zdrowia reprodukcyjnego – w kontekście pomocy humanitarnej.

21 B. Rohwerder, *Women and Girls with Disabilities in conflict and crisis*, Institute Development Studies, K4D Helpdesk Reports, 16.01.2017, s. 1.

Wiele z nich nie ma też dostępu do specyficznych usług, których mogą potrzebować, takich jak rehabilitacja. Bariery w dostępie do pomocy obejmują bariery kulturowe, środowiskowe i fizyczne, związane z postawami, komunikacją, a także brak szkoleń dla pracowników organizacji humanitarnych. Konflikty i kryzysy mogą prowadzić do utraty środków do życia przez kobiety niepełnosprawne, co zwiększa ich ubóstwo i sprawia, że są narażone na wyzysk. Konflikty i wysiedlenia zaostwiają i zwiększają dyskryminację, z którą niepełnosprawne dziewczęta spotykają się już w czasach pokoju, a także niszczą ich systemy ochrony, czyniąc je bardziej podatnymi na wykorzystywanie. Są one często wykluczane z programów dla dziewcząt. Czynniki, które przyczyniają się do braku włączenia niepełnosprawnych kobiet i dziewcząt w działania humanitarne, to: luki w tworzeniu i wdrażaniu polityki, negatywne nastawienie członków rodzin i społeczności, ograniczona wiedza, postawy i praktyki personelu oraz brak liderów i partnerów lokalnych²².

Dla zilustrowania przytoczonych problemów można m.in. odnieść się do położenia kobiet i dziewcząt w Afganistanie zarówno podczas konfliktu, jak i po jego zakończeniu²³. Doświadczenia te mają swoje konsekwencje także w sytuacji po zakończonym konflikcie, gdyż takie osoby często wykluczane są ze swojej społeczności, a wykluczenie to jest spowodowane nie tylko doświadczeniem z czasu konfliktu, ale także pięcią i niepełnosprawnością związaną z obrażeniami doznanymi podczas konfliktu. Wyraźnie pokazuje to przytoczony przykład Afganistanu, chociaż takich miejsc jest znacznie więcej. Można nawet zaryzykować stwierdzenie, że dzieje się tak we wszystkich regionach charakteryzujących się konfliktami czy podobnymi niespokojnymi i niestabilnymi sytuacjami. Nierzadko doprowadzają one do niepełnosprawności nie tylko fizycznej, ale także psychicznej/intelektualnej. Przebyta w czasie konfliktu trauma potęguje wykluczenie społeczne, ostracyzm. A to właśnie wtedy kobiety i dzieci z niepełnosprawnościami, najbardziej wrażliwe, potrzebują szczególnego wsparcia, działań nie tylko prowadzonych na szczeblu krajowym, lecz także międzynarodowym. Kobietom okaleczonym fizycznie i psychicznie potrzebna jest akceptacja i możliwość działania. Dla dzieci zaś najważniejsza jest opieka i nauka, a także bezpieczne środowisko dla dalszego rozwoju.

Sytuacja niepełnosprawnych kobiet i dzieci jest dodatkowo trudna po utracie bliskich, ponieważ osobom tym trudno radzić sobie samodzielnie, są one często pozbawione jakiegokolwiek wsparcia.

22 Ibidem, s. 2–3.

23 Zob. m.in. „*Disability Is Not Weakness*”. *Discrimination and Barriers Facing Women and Girls with Disabilities in Afghanistan*, Human Rights Watch 2020, s. 13–28.

Jak już wspomniano, niepełnosprawność może być zarówno konsekwencją toczących się w czasie konfliktu walk, jak i konsekwencją okaleczeń spowodowanych minami i niewybuchami wiele lat po ich zakończeniu. Stąd też skutki i trudna sytuacja kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami wynika, jak w przypadku całej ludności cywilnej, z samego konfliktu i toczących się walk, z niebezpiecznej sytuacji pokonfliktowej z jej pozostałościami wojennymi oraz z popełnionych na tych osobach zbrodni. W grę wchodzi więc nie tylko położenie osób już mających jakiś rodzaj niepełnosprawności, lecz także tych, które stały się niepełnosprawne na skutek wyżej wymienionych sytuacji. Działanie na rzecz wszystkich tych osób, zwłaszcza kobiet i dzieci jako osób o szczególnej wrażliwości, jest bez wątpienia konieczne zarówno dla nich samych, jak i dla całego społeczeństwa.

Przykładowe działania inkluzyjne na rzecz kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami

Trudna sytuacja kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami wynika z kilku podstawowych czynników. Po pierwsze, widoczne są luki w polityce rozwoju, wdrażane tak na poziomie międzynarodowym, jak i krajowym. Po drugie, w społecznościach dotkniętych konfliktem zbrojnym osoby z niepełnosprawnościami stają przed wykluczeniem związanym także z negatywnym wobec nich stosunkiem nie tylko samej społeczności, ale także członków rodziny. Po trzecie, personel organizacji niosących pomoc humanitarną ma często ograniczoną wiedzę na temat problemów osób z niepełnosprawnościami, co utrudnia odpowiednie podejście do nich, wsparcie oraz włączenie ich w działalność społeczną. I po czwarte, w wielu państwach i regionach brakuje partnerów lokalnych rzeczników praw osób z niepełnosprawnościami oraz zwykłego wsparcia społecznego, aby mogły one nie tylko do swojej społeczności powrócić, lecz także być traktowane bez dyskryminacji.

Wskazuje się, że w pierwszej kolejności ważne jest, aby opracować politykę uwzględniającą w praktyce zarówno kwestie niepełnosprawności, jak i płci. Należy także wspierać personel w identyfikowaniu umiejętności i zdolności w pracy z niepełnosprawnymi kobietami i dziewczętami zamiast skupiać się tylko na ryzyku i ich podatności na zagrożenia. Konieczne jest również prowadzenie działań wzmacniających relacje rówieśnicze, co dotyczy głównie dzieci – zarówno dziewcząt, jak i chłopców. Z kolei ustalenie celów dotyczących włączenia do istniejących programów, w tym programów gospodarczych (wzmacniających gospodarkę), ma przyczynić się do likwidacji barier i dalszych działań inkluzyjnych. Istotne jest też działanie na rzecz reprezentacji omawianych grup w organach lokalnych, a także rekrutowanie osób z niepełnosprawnościami (kobiet i dzieci) do wolontariatu.

Dla osiągnięcia tych celów nie bez znaczenia jest też rozwijanie partnerstwa i wsparcia dla kobiecych organizacji osób niepełnosprawnych²⁴. Postulaty te wybrzmiewają z wielu opracowań i stanowisk organizacji, przede wszystkim zajmujących się ochroną praw człowieka.

Nie ma wątpliwości, że zarówno w sytuacji konfliktu zbrojnego, jak i po jego zakończeniu możliwe są do podjęcia takie działania wspierające kobiety i dzieci z niepełnosprawnościami, których celem jest inkluzja społeczna. Jednym z przykładów jest realizacja projektu na rzecz wzmocnienia potencjału kobiet z niepełnosprawnościami w zakresie kwestii humanitarnych, opracowanego przez The Women Refugee Commission założonej przez rząd Australii oraz UN Women²⁵. Projekt ten dotyczy działań na szczeblu lokalnym, regionalnym i globalnym. Kolejnym działaniem bez wątpienia może być włączenie aspektu niepełnosprawności do interwencji związanych z przemocą ze względu na płeć, do której dochodzi w czasie konfliktów zbrojnych. Ważne jest także wdrażanie programów na rzecz inkluzji dziewcząt z niepełnosprawnością, a to oznacza też pracę z ich rodzinami. Stworzenie kobietom możliwości pracy w ramach działalności humanitarnej oraz ich współudział w niesieniu tego typu pomocy jest kluczowy z punktu widzenia przyszłego zaangażowania innych osób, zachęcania innych kobiet z niepełnosprawnościami do podobnej aktywności. Ponadto organizacje skupiające osoby niepełnosprawne muszą bardziej angażować się w działania lokalne. I wreszcie, na każdym szczeblu powinny być opracowywane polityki oraz wytyczne dotyczące inkluzji społecznej kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami, które związane są z konfliktami zbrojnymi. Przykładem tych ostatnich działań może być dokument przygotowany w ramach programu Age and Disability Capacity Building w imieniu the Age and Disability Consortium w 2015 roku *The Minimum Standards for Age and Disability Inclusion in Humanitarian Action*²⁶. Z kolei na forum Unii Europejskiej w styczniu 2019 roku zostały przyjęte wytyczne operacyjne *The Inclusion of Persons with Disabilities in EU-funded Humanitarian Aid Operations*²⁷, w których zwraca się także uwagę na potrzeby kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami, choć nie jest im poświęcona odrębna część tego dokumentu. Jeśli chodzi o sytuację dzieci, oczywiście ogromną

24 B. Rohwerder, op. cit., s. 3.

25 *Strengthening the capacity of networks of women with disabilities on humanitarian action*, www.unwomen.org/en/news/stories/2016/2/strengthening-the-capacity-of-networks-of-women-with-disabilities-on-humanitarian-action (dostęp 15.04.2022).

26 *The Minimum Standards for Age and Disability Inclusion in Humanitarian Action*, ADCAP, HelpAge International 2015.

27 *The Inclusion of Persons with Disabilities in EU-funded Humanitarian Aid Operations*, European Commission, January 2019.

aktywnością wykazuje się UNICEF, publikując m.in. *UNICEF Discussion Paper: Children with Disabilities in Situation of Armed Conflict*²⁸, gdzie oprócz wskazania konkretnych norm dotyczących ochrony takich dzieci omówiono działania wdrażające i związane z pomocą humanitarną. Zwrócono także uwagę m.in. na przyjęcie w 2016 roku, podczas Światowego Szczytu Humanitarnego, Karty w sprawie włączenia osób z niepełnosprawnościami w działania humanitarne²⁹.

Politykę inkluzyjną prowadzi się także względem kobiet i dzieci okaleczonych minami przeciwpiechotnymi oraz amunicją kasetową. Jednym z przykładów działań na rzecz osób w ten sposób okaleczonych jest akcja prowadzona od ponad dwóch dekad przez Międzynarodową Kampanię na Rzecz Zakazu Min Przeciwpiechotnych (International Campaign to Ban Landmines, ICBL). W skład tej organizacji pozarządowej wchodzi m.in. Handicap International (HI) oraz Humanity and Inclusion (H&I), które wspólnie (ale też i oddzielnie) realizują zadania polegające na inkluzyjności społecznej ofiar min przeciwpiechotnych.

Można wskazać na pięć podstawowych płaszczyzn działania w tym zakresie: edukację włączającą, ekonomię włączającą, dostępność, zarządzanie oraz inkluzyjność społeczną³⁰.

Edukacja włączająca (*inclusive education*). Projekt realizowany jest w 31 państwach Afryki i Azji, dotkniętych biedą, konfliktami oraz innymi kryzysami. Do głównych jego celów należą: włączenie jak największej grupy dzieci niepełnosprawnych do nauki w szkole lub w domu; poprawienie ich integracji z rówieśnikami oraz udział w zajęciach o charakterze socjalnym, które będą częścią ich edukacji; zwiększenie liczby nauczycieli przygotowanych do pracy z tymi dziećmi oraz rozwijanie ich umiejętności i kompetencji w tym zakresie; włączanie niepełnosprawności do głównego nurtu polityki edukacyjnej na poziomie krajowym. Stąd też Handicap International zapewnia bezpośrednie wsparcie dzieciom i ich rodzinom poprzez pracę ze społecznościami lokalnymi, wizyty w wioskach i identyfikację potrzeb. Ponadto HI buduje zdolności personelu edukacyjnego, socjalnego i medycznego, zapewnia odpowiednią infrastrukturę, prowadzi szkolenia oraz zajęcia rehabilitacyjne. Pomaga także władzom krajowym odpowiedzialnym za edukację w rozwijaniu polityki edukacji włączającej³¹.

28 E. Thomas, *UNICEF Discussion Paper: Children with Disabilities in Situation of Armed Conflict*, UNICEF, November 2018.

29 World Humanitarian Summit, Charter on Inclusion of Persons with Disabilities in Humanitarian Action, 2016, <http://humanitariananddisabilitycharter.org> (dostęp 15.05.2022).

30 www.hi-us.org/inclusion (dostęp 15.05.2022).

31 www.hi-us.org/inclusive_education (dostęp 15.05.2022).

Gospodarka włączająca (*economic inclusion*). Ta płaszczyzna działania polega na pracy na rzecz każdej osoby dotkniętej niepełnosprawnością, na likwidowaniu barier w tworzeniu miejsc pracy. Ma się to przyczynić do walki z postępującym ubóstwem, tak charakterystycznym dla społeczeństw, które zostały dotknięte konfliktem zbrojnym czy też inną katastrofą³².

Dostępność. W krajach rozwijających się chodzi przede wszystkim o dostosowanie do osób niepełnosprawnych nie tylko środowiska szkolnego, lecz także środowiska pracy. Należy zapewnić dostęp do usług medycznych oraz umożliwić osobom z niepełnosprawnościami, w tym zwłaszcza kobietom, udział w działaniach społecznych³³.

Zarządzanie. HI oraz H&I działają na rzecz zwiększenia udziału osób z niepełnosprawnościami, w tym także kobiet, we władzach lokalnych. Jest to zarówno uświadamianie innych, jak i uczenie zainteresowanych, jak się organizować, rozumieć własne prawa, uzyskać akceptację władz lokalnych i skutecznie działać na rzecz pozytywnej zmiany³⁴.

Inkluzja społeczna. Aby wspierać rozwój osobisty i społeczny osób z niepełnosprawnościami oraz innych grup wrażliwych, HI pracuje nad odbudową, rewitalizacją i wzmocnieniem więzi społecznych, poprawą dostępu do usług socjalnych, a także zajęć kulturalnych i sportowych. Pracownicy i wolontariusze pracują też z członkami rodzin, administratorami szkół, członkami społeczności i lokalnymi liderami. Chcąc upewnić się, że rozumieją oni znaczenie włączania osób niepełnosprawnych w działania i podejmowanie decyzji, omawiane organizacje współpracują także z przedstawicielami władz lokalnych, organizacjami zrzeszającymi osoby niepełnosprawne oraz innymi grupami w celu organizacji integracyjnych zajęć sportowych, gier i innych form spędzania wolnego czasu. Te działania prowadzone są w 54 państwach, w których obecnie najtrudniejsze i wymagające pod względem organizacyjnym są takie regiony, jak: Demokratyczna Republika Konga, Etiopia, Haiti, Myanmar, Irak, Terytoria Palestyńskie, Jemen i Syria. Nie ulega wątpliwości, że takim obszarem jest obecnie także Ukraina³⁵.

Do swoich kampanii ICBL włączyła także *Gender and Diversity in Mine Action*³⁶. Wskazuje w nich, że miny i amunicja kasetowa należą do tzw. broni nierozróżniającej, które wywierają ogromny wpływ i mają niszczące konsekwencje zarówno

32 www.hi-us.org/economic_inclusion (dostęp 15.05.2022).

33 www.hi-us.org/accessibility (dostęp 16.05.2022).

34 www.hi-us.org/governance (dostęp 16.05.2022).

35 www.hi-us.org/social_inclusion (dostęp 16.05.2022).

36 www.icbl.org/en-gb/resources/gender-diversity-in-mine-action.aspx (dostęp 20.05.2022).

dla kobiet, dziewcząt, chłopców, jak i dorosłych mężczyzn. Konsekwencje te są jednak dla każdej z tych grup inne. Ta różnorodność wpływa na rolę, jaką poszczególne osoby odgrywają w swoich społeczeństwach oraz w swoich społecznych i ekonomicznych działaniach. Wpływa ona także na dostęp ofiary do leczenia, do edukacji (tzw. *risk education*) oraz innych usług. Dla zrozumienia tych aspektów i prowadzenia działań na tym polu została utworzona specjalna grupa – *Gender and Diversity Working Group* (GDWG³⁷), która skupia 11 różnych organizacji. Prowadzoną one swoje akcje w 40 państwach, a jednym z jej celów jest inkluzja i równość płci (*gender equality and inclusion*). Uznaje się, że cel ten, realizowany na podstawie *The Gender and Mine Action Programme*³⁸, ma istotne znaczenie dla podkreślenia, że kobiety i dzieci nie tylko są ofiarami bezpośrednimi broni nierozróżniającej, lecz także są ofiarami pośrednimi każdego konfliktu zbrojnego. Dodatkowo ich niepełnosprawność potęguje bycie ofiarą i odrzucenie społeczne. Wyraźnie więc podkreśla się takie podejście do tego problemu. Jest to istotne dla wszystkich, tak kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami, jak i osób (z każdej grupy), które są w pełni sprawne. Wydaje się oczywiste, że należy wziąć pod uwagę zarówno niepełnosprawność fizyczną, jak i mentalną/intelektualną, gdyż każdy konflikt zbrojny powoduje i tę pierwszą, i drugą.

Wnioski

Ze względu na ograniczone ramy niniejszego opracowania przedstawione zostały tylko niektóre aspekty wpływu konfliktu zbrojnego na stan i sytuację kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami, jak i konsekwencje konfliktu. Naświetlony został też obraz przykładowych działań podejmowanych przez organizacje międzyrządowe (ONZ poprzez inicjatywy UNESCO) oraz przez organizacje pozarządowe. Wydaje się, że właśnie te drugie mają znacznie większe oddziaływanie społeczne, gdyż częściej docierają do społeczności lokalnych, lepiej identyfikują ich potrzeby. Działają na niższym niż organizacje międzyrządowe szczeblu, co daje w praktyce większe możliwości skutecznego dotarcia do osób potrzebujących – niepełnosprawnych kobiet i dzieci jako tych najsłabszych i najbardziej wrażliwych na wszelką krzywdę. Rzecz jasna, bez wsparcia państw i organizacji je skupiających, zwłaszcza wsparcia finansowego, wszelkiego rodzaju działania mogą okazać się niemożliwe do podjęcia. Nie zawsze dobrowolne dotacje okazują się wystarczające. Ponadto podejmowane

37 www.gichd.org/en/our-response/gender-and-diversity/gender-and-diversity-working-group (dostęp 20.05.2022).

38 www.gmap.ch (dostęp 20.05.2022).

działania mają miejsce na terytoriach określonych państw, stąd ich aktywny udział (lub przynajmniej nieutrudnianie inicjatyw) jest także konieczny. Wystarczy podkreślić, że podobne do przedstawionych akcje są coraz częściej podejmowane, ale wydaje się, że wciąż jest to kropla w morzu potrzeb, gdyż osoby należące do tzw. grup wrażliwych, w tym przypadku kobiety i dzieci z niepełnosprawnościami, w relacji do wyjątkowo niebezpiecznej sytuacji, jaką jest konflikt zbrojny, nadal potrzebują wsparcia i skutecznych działań na rzecz ich inkluzji do społeczności, z której zostały wykluczone.

Bibliografia

- „Disability Is Not Weakness”. *Discrimination and Barriers Facing Women and Girls with Disabilities in Afghanistan*, Human Rights Watch 2020.
- Fineman Albertson M., *The Vulnerable Subject: Anchoring Equality in the Human Condition*, „Yale Journal of Law and Feminism” 2008, vol. 20/1.
- Gliszczyńska-Grabias A., Baranowska G., *The concept of vulnerability in the United Nations human rights treaty bodies protection system*, w: M. Półtorak. I. Topa (red.), *Women, Children and (Other) Vulnerable Groups. Standards of Protection and Challenges for International Law*, Peter Lang, Berlin 2021.
- Kun-Buczko M., *People with Disabilities in Armed Conflict*, „Eastern European Journal of Transnational Relations” 2019, vol. 3, nr 2.
- Nowakowska-Małusecka J., *Sytuacja dziecka w konflikcie zbrojnym. Studium prawnomiędzynarodowe*, Bydgoszcz–Katowice 2012.
- Półtorak M., Topa I., *Introduction: Some remarks on vulnerability in international human rights law*, w: M. Półtorak. I. Topa (red.), *Women, Children and (Other) Vulnerable Groups. Standards of Protection and Challenges for International Law*, Berlin 2021.
- Rohwerder B., *Women and Girls with Disabilities in conflict and crisis*, Institute Development Studies, K4D Helpdesk Reports, 16.01.2017.
- Strengthening the capacity of networks of women with disabilities on humanitarian action*, www.unwomen.org/en/news/stories/2016/2/strengthening-the-capacity-of-networks-of-women-with-disabilities-on-humanitarian-action.
- The Inclusion of Persons with Disabilities in EU-funded Humanitarian Aid Operations*, European Commission, January 2019.
- The Minimum Standards for Age and Disability Inclusion in Humanitarian Action*, AD-CAP, HelpAge International 2015.
- Thomas E., *UNICEF Discussion Paper: Children with Disabilities in Situation of Armed Conflict*, UNICEF, November 2018.

Social inclusion of women and children with disabilities vis-a-vis armed conflict

Abstract

From the perspective of international law, the protection of vulnerable persons, women and children with disabilities, in situations of armed conflict is poorly regulated. Only some documents of international humanitarian law and international human rights law indicate the specific needs of women and children with disabilities in or in relation to armed conflict. The aim of this paper is to identify the problems of social inclusion of women and children with disabilities in the context of armed conflict and to point to the actions taken in this regard primarily by international organisations. The starting point is an indication of the concept of vulnerable groups/persons, followed by an analysis of legal norms and problems related to the effects of armed conflict on persons with disabilities, mainly women and children, and an overview of some inclusion activities. With the topic of the study formulated in this way, it is necessary to point to three to basic problems, both legal and practical: the situation of women and children with disabilities in armed conflict, physical and mental disabilities as a result not only of the course of the conflict, but also of the crimes committed against these persons, and disabilities as a result not only of the conflict itself, but also of the post-conflict situation. Next, it is necessary to look at some measures intended for the benefit of these groups, which aim, among other things, to foster social inclusion. It is pointed out that first and foremost it is important that authorities develop policies that address both disability and gender issues in practice. Support staff should also be aided in identifying skills and competences in working with women and children with disabilities. It is also necessary to carry out activities that strengthen peer relationships. In turn, setting targets for inclusion in existing programmes, including economic programmes, is expected to contribute to the removal of barriers and to further inclusion efforts. The implementation of any programmes is of course difficult during the armed conflict itself and afterwards faces both financial and organisational difficulties. Therefore, cooperation at the local and global level alike, between states and international organisations, is necessary.

Keywords: social inclusion, inclusive education, armed conflict, women and children with disabilities

CYTOWANIE

Nowakowska-Małusecka J., *Inkluzja społeczna kobiet i dzieci z niepełnosprawnościami a konflikt zbrojny*, „Acta Iuris Stetinensis” 2022, nr 3 (vol. 39), 143–160, DOI: 10.18276/ais.2022.39-09.